

O'ZBEKISTONDA XOTIN-QIZLAR TADBIRKORLIGINI QO'LLAB-QUVVATLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

BABARAIMOVA GULMIRA ZAKIROVNA

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15533009>

ARTICLE INFO

Received: 15th May 2025

Accepted: 19th May 2025

Published: 27th May 2025

KEYWORDS

xotin-qizlar tadbirkorligi, rivojlantirish, tadbirkorlar qatlami, halqimizning milliy mentaliteti.

ABSTRACT

Mazkur maqolada falsafaning nazariy kontsepsiyalarida tadbirkorlik omilining ijtimoiy jihatlari tadqiq etilgan. Tadbirkorlikning ijtimoiy kontsepsiyalarini yoritishda eng avvalo, rivojlangan xorijiy ijtimoiy-falsafiy nazariyalarga tayanilgan bo'lib, unda asosan tadbirkorlikning ijtimoiy jihatdan rivojlantirishga o'z hissasini qo'shgan faylasuf olimlarning ijtimoiy-falsafiy nazariyalariga e'tibor qaratib ular qiyosiy tahlil qilingan. Bu esa, falsafaning nazariy-metodologik kontsepsiyalarida tadbirkorlik faoliyatining ijtimoiy jihatlari yoritilishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Kirish

Mustaqillik yillarida O'zbekistonda xotin-qizlarni iqtisodiy jarayonlarga jalb etishga qaratilgan davlat siyosatining ahamiyati, kichik biznes va tadbirkorlik harakatining mamlakat iqtisodiy taraqqiyotidagi o'rnini hamda ularda xotin-qizlar ishtiroki masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Bu esa o'z navbatida xotin-qizlarni tadbirkorlik faoliyatiga bosqichma bosqich kirib borishidan dalolat beradi.

Bizga ma'lumki insoniyat jamiyati shakllanishining tarixiy taraqqiyotida bozor iqtisodiyoti muhim ahamiyat kasb etadi. Bozor iqtisodiyotining uzoq yillik tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, u jamiyat iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlab beruvchi, farovonlikni oshiruvchi progressiv kuch ekanligiga guvohi bo'lishimiz mumkin. Bugungi kunga kelib, jamiyatda moddiy ne'matlar ishlab chiqarish, insonlarning hayotiy ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiluvchi muhim soha sifatida tadbirkorlik bozor iqtisodiyotining ajralmas qismiga aylandi. Bu jarayonda milliy hunarmandchilik muhim o'rin tutadi. Hunar turlari asrlar davomida kengayib, yangi yo'nalish va maktablar hosil qilgan.

Adabiyotlar sharhi

F. Naytning fikricha, har qanday tadbirkorlik faoliyatida «haqiqiy noaniqlik» xususiyati mavjuddir. Bunday noaniqlik hatto kutilgan natijalar va ehtimolliklar to'plamini ham bermaydi. Boshqacha aytganda, bu tushunib bo'lmaydigan noaniqlik, uni to'liq hisoblab bo'lmaydi. Shu sababdan ham, tadbirkorlar tomonidan bu faoliyat turi ko'pincha sug'urta qilinadi. Bu jarayon F.Nayt tadbirkorning daromadi aniq bo'lmagan, xavf-xatar mavjud bo'lgan sharoitda amalga oshiriladigan xatti-harakatlar uchun to'lanadigan ish haqqi hisoblanadi. Bunday holda, foyda tadbirkorning tavakkal qilish va xavf-xatarlarga doimo tayyor bo'lish

qobiliyatiga, noaniqlik sharoitlarga barqaror va jiddiy oqibatlarisiz dosh berishga, sezgi qobiliyatiga va ratsional hisoblashga bog'liqdir.

Shunday qilib, F.Nayt tadbirkorlik nazariyasida, avvalambor, ishbilarmonlik muhiti va tadbirkor faoliyatiga xos bo'lgan xavf va noaniqlik tushunchalarini chuqur anglash bilan bog'liq. Uning yondashishi, tadbirkorning shaxsini ijtimoiy-psixologik portretiga uning shaxsiyatiga mos keladigan fazilat va xususiyatlarini kiritish orqali yanada to'liqroq taqdim etish va tavsiflash imkonini beradi.

Amerikalik iqtisodchi R.Kouz ham tadbirkorlik faoliyatining ijtimoiy jihatlarini yoritishga alohida e'tibor qaratgan. U o'zining «Firma tabiati» asarida yangi kompaniyani yaratishning bosh maqsadi bunday xarajatlarni sezilarli darajada kamaytirishdir. Bunday holda, kompaniya tadbirkorning tashqi va ichki muhit bilan munosabatlarini barqarorlashtirish va tartibga solish vositasi sifatida ishlaydi.

Tahlil va natijalar

O'zbekiston Respublikasida olib borilayotgan keng qamrovli islohotlar iqtisodiyotning barcha tarmoqlarida amalga oshirilayotgan institutsional o'zgarishlar bilan bevosita bog'liq. Jumladan, 2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining 69-maqsadida xotin-qizlarning ta'lim va kasbiy ko'nikmalar olishlari, munosib ish topishlariga har tomonlama ko'maklashish, tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash, iqtidorli yosh xotin-qizlarni aniqlash va ularning qobiliyatlarini to'g'ri yo'naltirish vazifalari belgilangan.

Moliyaviy xizmatlardan foydalanish va tijorat faoliyatini rivojlantirishni qo'llabquvvatlovchi qulay muhitning yaratilayotgani xotin-qizlarning tadbirkorlik va biznes faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadbirkor ayollar indeksi bo'yicha Yangi Zelandiya (74,4 ball), Kanada (72,4 ball), AQSH (69,9 ball), Shvetsiya (69,6) va Singapur (69,6) kabi mamlakatlar yuqori reytingga ega bo'lganini o'rganish asnosida O'zbekistonda, xususan Qashqadaryo viloyatida xotin-qizlar tadbirkorligini qo'llabquvvatlash va rivojlantirish xususiyatlarini tadqiq etish magistrlik dissertatsiyasi mavzusining dolzarbligini izohlaydi.

1-jadval

“Ayollar daftari”ning tadbirkorlik qilish istagida bo'lgan ehtiyojmand xotin-qizlarga ajratilgan kredit mablag'lari

Hudud nomi	“Ayollar daftari”ga kiritilgan, kredit olish istagida bo'lgan xotin-qizlar soni (2-toifa)		shundan:		AT “Xalqbank” tomonidan berilgan kredit	“Mikrokredit bank” ATB tomonidan berilgan kredit	“Agro bank” ATB tomonidan berilgan kredit			
	amalda	S v a S * o S ' j j	' 3 o	L Y e v a S * ”						
Respublika jami:	49 555	416 355	20 181	4 273	19 106	180 756	8 445	67 883	17 405	167 145
Qoraqalpog'iston Respublikasi	4 911	26 388,9	738	0	1 765	10 588	793	5 062	1 627	10 758
Andijon viloyati	6 092	34 228,9	5 454	0	2 478	15 136	846	4 269	2 094	14 824
Buxoro viloyati	2 455	41 184,3	2 334	0	1 135	19 018	316	6 508	951	15 658

Jizzax viloyati	3 803	19 288,8	356	247	1 234	8 267	691	3 921	1 107	7 101
Qashqadaryo	3 577	31 898,6	3 361	3 795	1 303	13 230	836	5 787	1 222	12 881
Navoiy viloyati	1 055	11 827,1	0	0	301	3 607	150	2 225	343	5 996
Namangan viloyati	3 882	21 032,5	2 231	0	1 890	11 367	928	5 568	683	4 098
Samarqand viloyati	4 198	39 486,4	91	0	1 560	20 483	677	5 675	1 871	13 328
Sirdaryo viloyati	1 989	22 993,6	0	0	903	11 046	339	2 655	740	9 292
Surxandaryo viloyati	2 017	23 518,2	0	0	631	7 714	430	5 136	723	10 668
Toshkent viloyati	3 997	53 301,6	1 952	0	1 411	19 282	549	5 991	2 035	28 029
Farg'ona viloyati	6 877	39 415,0	1 494	0	2 443	16 514	876	5 527	2 543	16 784
Xorazm viloyati	4 368	47 298,2	2 066	0	1 915	22 751	919	7 882	1 396	16 665
Toshkent shahri	334	4 493,3	104	231	137	1 752	95	1 677	70	1 064

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Aholini tadbirkorlikka jalb qilish tizimini takomillashtirish va tadbirkorlikni rivojlantirishga doir qo'shimcha choratadbirlar to'g'risida"gi 2020 yil 13 oktabrda qabul qilingan qaroriga ko'ra, yoshlar va xotin-qizlarni kasb-hunar va tadbirkorlik ko'nikmalariga o'qitishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash tizimining joriy etilishi, O'zbekistonda ayollar uchun qonunchilikka muvofiq bir qator imtiyozlar yaratilayotgani, jumladan, 2022 yilda xotin-qizlarga tadbirkorlikni yo'lga qo'yish uchun 33 million so'mgacha kreditlar ajratilishi, "Yoshlar va xotin-qizlarni kasb-hunar va tadbirkorlikka o'qitish dasturlarini samarali amalga oshirish hamda ularning tadbirkorlik faoliyati uchun mikrokreditlar ajratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Hukumat qarori bilan Tadbirkorlik tashabbusiga ega jismoniy shaxslar, jumladan, yoshlar va xotin-qizlarga mikrokreditlar ajratish tartibi to'g'risidagi nizomning tasdiqlanishi mamlakatimizda ushbu sohani rivojlantirishga qaratilgan keng ko'lamlı islohotlar amalga oshirilayotganligidan dalolat beradi.

Natijada, 2023-yilning 9 oyi davomida 414849 nafar ayollar ishga joylashtirilgan, 44956 nafar ayollarga tadbirkorlik faoliyati uchun 416355 mln. so,m miqdorida imtiyozli kreditlar ajratilgan.

Shuningdek, ta'lim tashkilotlarida tahsil olish istagidagi xotin-qizlar uchun qulay ta'lim muhitini yaratish, ularning ilmiy salohiyati va malakasini tizimli oshirib borishni qo'llab-quvvatlash maqsadida mamlakatimizdagi xotin-qizlarga imtiyozli davr bilan foizsiz kreditlar berilmoqda. Natijada, bakalavriat, magistratura, kunduzgi ta'lim, sirtqi ta'lim hamda kechki ta'limda tahsil olish istagida bo'lgan xotin-qizlar soni sezilari darajada o'sib bormoqda. Xotin-qizlar tadbirkorligini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini chuqur tahlil qilish, innovatsion iqtisodiyot sharoitida daromadlarni oshirish va xotinqizlarning ish bilan bandligini ta'minlash bo'yicha amal qilish qonuniyatlari, huquqiy-me'yoriy hujjatlarni o'rganish asosida takomillashtirish vazifalarini hal qilish tadqiqot ishining asosiy masalalaridan biri sanaladi.

Tadbirkorlik bilan shug'ullanuvchi ayollar yurtimizga yangi-yangi xizmat turlari, ishlab chiqarishning innovatsion shakllarini kiritishda jonbozlik qilishmoqda. Xususan, qishloq

xo'jaligida tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanuvchilar xotinqizlardir. Fermerlar – xotinqizlar, nafaqat qishloq xo'jaligi aholisining, balki shahar aholisini ham oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyojini qondirmoqda. Chorvachilik, dehqonchilik, baliqchilik hamda qo'ziqorin ishlab chiqarish bilan shug'ullanib, daromadini oshirayotgan xotin-qizlar tadbirkorlik faoliyatining boshqa turlarini rivojlantirishga o'z hissasini qo'shmoqda.

Shu yo'l bilan xalqaro tajribalarni mahalliy sharoitda qo'llash va mutloq ijtimoiy tenglikga erishish mumkin bo'ladi. Jamiyatning demoqratik islohotlarlar yo'lidan nechog'lik ilgarilab ketgani – shu jamiyatning ayollarga munosabati, bu boradagi madaniy-ma'naviy saviyasi bilan belgilanadi. Zero, oqila, go'zal ayollar o'zlarining g'amxo'rliqi, mehribonligi, qalbidaryoligi bilan oilalardagi, qolaversa, butun jamiyatdagi muvozanatni, poklik, halollik, samimiyat va adolat muhitini saqlab turadilar. Amalga oshirilayotgan islohotlarning aksariyati xotinqizlarni ijtimoiy-huquqiy jihatdan qo'llab-quvvatlash, ularning kasbiy, jismoniy, ma'naviy va intellektual jihatdan o'stirish, ularning ijtimoiy-siyosiy faolligini oshirish, davlat qurilishida faol qatnashishlari sohasidagi umummilliy siyosatni amalga oshirish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqilmoqda hamda hayotga tatbiq qilinmoqda.

Xotin-qizlarning ijtimoiy muhofazasi nafaqat homiladorlik va bola parvarishi bilan band bo'lgan davrda, shuningdek ularning ishsizlik darajasini qisqartirishga e'tibor qaratilmoqda.

Xotin-qizlarning ishlab chiqarish va tadbirkorlik sohasidagi ishtiroki muhim ahamiyat kasb etadi. Qishloq joylarda kichik biznes va hususiy tadbirkorlikni rivojlantirish yangi ish o'rinlarini yaratishga va aholi, ayniqsa xotin-qizlarning bandligini oshirishga xizmat qiladi.

Birinchidan, bu ijtimoiy-iqtisodiy sohada mehnatga layoqatli xotin-qizlarni band qilishga va bu bilan qishloq joylarda ishsizlik masalasini hal qilishga yordam beradi.

Ikkinchidan, qishloq joylarda aholi daromadini oshishi uchun omillardan biri bo'lib hisoblanadi.

Uchinchidan, hususiy korxonalarini rivoji va oilaviy farovonlik maqsadida qishloq aholisining faolligi kuchayishiga va foydali mehnat bilan band bo'lishga xizmat qiladi.

Xotin-qizlarni ish bilan ta'minlash masalalarini hal etish, ayniqsa qishloq joylarida ularning mehnat va o'qish sharoitlarini yaxshilash, ayollarni tadbirkorlik faoliyatiga jalb etishga qaratilgan dasturlarni tayyorlash va amalga oshirish dolzarb masala bo'lib qolmoqda.

Uyda ishsiz o'tirgan, bola parvarishi bilan band bo'lgan xotin-qizlarni kasbga o'qitish, ularga daromad olish uchun imkoniyatlar yaratishga qaratilgan xarakterli harakatlar manzilli ekanligiga ishonch xosil qilish zarur.

Xotin-qizlar bandligining sifat ko'rsatkichlariga ko'p omillar o'z ta'sirini ko'rsatadi: ish haqi, qo'shimcha to'lovlar, bandlikning doimiyliqi, ishga jalb qilish to'g'risidagi shartnomaning davomiyligi va shartlari, ijtimoiy jihatdan himoyalanganlik darajasi (sog'liq, ishsizlik, nafaqa), vakillik organlari (kasaba uyushmalari), ish vaqti, qaror qabul qilishdagi ishtiroki, xizmatda o'sish imkoniyatlari va malaka oshirish imkoni, ijtimoiy mavqei va hokazolar. Mazkur ko'rsatkichlar mehnat qonunchiligida to'laqonli ta'minlanishiga erishish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Bekmuradov M. Zamonaviy boshqaruv sotsiologiyasi. Monografiya. – Tashkent: Yangi asr avlodi. 2020. B. 43.
2. Позняков В.П. Новая социальная группа: признаки, мотивы действий, трудности становления. // Человек и труд. 1992. № 4–5. – С. 14–17.
3. Безгоднов А.В. Очерки социологии предпринимательства. СПб.: Петрополис. 1999. – С. 224. Крюков Д.С. Социологии предпринимательства. Москва: 2011. С. 42.
4. Радаев В.В. Внеэкономические мотивы предпринимательской деятельности (по материалам эмпирических исследований). // Вопросы экономики. 1994. № 7. - С. 3-14.
5. Заславская Т.И. Бизнес-слой российского общества: сущность, структура, статус. // Социологические исследования. 1995. № 3. – С. 3–11.

6. Заславская Т.И. Бизнес-слой российского общества: сущность, структура, статус. // Социологические исследования. 1995. № 3. – С. 3–11.
7. Крюков Д.С. Социологии предпринимательства. Москва: 2011. С. 26. Найт Ф.Х. Риск, неопределенность и прибыль. – М.: Дело, 2003. – 360 с. Найт, Ф. Этика конкуренции. — М. Анкил, 2008.- 262 с.

